

Тема: Свіча пам'яті

Мета: сприяти відновленню історичної пам'яті про голодомор 1932-1933 років, формувати в учнів повагу до минулого України, до людей, які пережили страшне лихоліття голодомору, виховувати громадянську свідомість, почуття співпереживання.

Обладнання: виставка малюнків про голодомор, фільм «Голодомор-33», мультимедійна презентація «Свіча пам'яті», репродукція фотознімків 1932-1933 рр.

На столі вишитий рушник, на ньому лежить чорна хлібина зі склянкою води, горить свічка, букет квітів та колосся пшениці перев'язаних чорною стрічкою, барвінок, гілочки калини, ікона в червоно - чорному рушнику.

*Чим яскравіш
Кремля світили зорі,
Чим дужче вождь про щастя дув у вуса,
Народ України від голодомору
Мільйонами в землі перевернувся.
М. Московка*

Під звуки дзвонів виходить учениця з свічкою

Учениця

Сталося це літа Божого 1932
Сталося це літа Божого
Яке запам'ятається кожному
Навічно, важко, гірко.
Сталося це літа Божого 1933-го.
Пекельні цифри і слова
У серце б'ють неначе молот.
Немов прокляття ожива
Рік тридцять другий...
Голод... Голод...
У люті сталінській страшній
Тінь смерті шастала по стінах.
Сім мільйонів (Боже мій!)
Недолічилась Україна

(Звучить «Соната» Бетховена. Виходять ведучі)

1-й ведучий: Маками та волошками квітне у житах Доля... Хлібним колосом, снопом радує хліборобське око. Хліб – то і є саме життя, нескінченне, безкрає, як пшенична нива. А в небі – жайвір, а в польоті – мрія. Наввипередки біжать дітки, простягають маленькі рученятка до мами... Господи, це так має бути завжди, бо доки світу – доти любові, доки матері – доти дитини, доки хліба – доти життя.

2-й ведучий: Але так було не завжди. І пам'ять повертає туди, де чорними літерами – «33-й». І тоді ласкаве сонце гріло землю – та не могло обігріти голодну дитину, і тоді колосились жита – та без щедрості, і тоді злітав легкокрилий птах у піднебесся – та без радості.

3-й ведучий: 1932-1933 роки – на вквітчану українську землю опустилась пелена чорного мороку. Голодомор – страшна трагічна сторінка з історії України, штучно створений радянською владою голод, мор голодом, знищення українського народу як нації.

4-й ведучий: Геноцид – так назвала дії сталінського уряду Міжнародна комісія по розслідуванню причин голоду в Україні, що за нормами міжнародного права означає повне або часткове винищення народу.

Учениця

То був страшний навмисний голод,

Стріла була така нищівна,

Щоби згромадити стодола

Колгоспної катівні.

То був страшний навмисний злочин

Такого ще земля не знала

Закрили Україні очі,

І душу міцно зав'язали

Мерцями віялося поле.

Ні хрестика, ані могили

То був такий навмисний голод

Чи, Боже, й ти вже був безсилий?

4-й ведучий: Про причини, перебіг і наслідки голоду 1932-1933 років у нашій країні не знає тільки той, хто не хоче про це нічого чути. Спогади тих, кому пощастило вижити у ті страшні роки, - не тільки гірка історична правда, а й можливість осягнути розумом і відчувати серцем ті страждання, які випали на долю українців – чесних, працьовитих хліборобів.

1-й ведучий: 1923-1929-ті були найщасливішими роками для України за останні століття. Большевики почали свою діяльність з «Декрету про

землю», який дав селянам найголовніше - землю, про яку вони мріяли віками. Селяни повірили у вільне, заможне життя, з любов'ю обробляли землю, отримуючи добрі врожаї. Але незабаром була запроваджена продовольча розкладка - у селян силою забирали хліб. По селах нищпорили продовольчі загоны.

3-й ведучий: Але над селом нависла загроза. У квітні 1929 року проголошено початок масової колективізації. У селян забирали все: землю, реманент, худобу, птицю.

Фрагмент 1

Учениця: Ти кажеш не було голодомору?

І не було голодного села?

А бачив ти в селі пусту комору,

З якої зерно вимели до тла?

Як навіть вариво виймали з печі

І забирали прямо із горшків.

Окрайці виривали з рук малечі,

Із торбинок нужденних стариків?

Ти кажеш, не було голодомору?

Фрагмент 2

4-й ведучий: Найвміліших хазяїв, які повсякденною працею досягли певного достатку, «розкуркулили», тобто фактично пограбували. Більшість «розкуркулених» спіткало ще більше лихо - каторга. Їх вивозили на поселення в Сибір цілими сім'ями, без ніяких засобів до існування.

1-й ведучий: Особливо страшною була доля дітей «розкуркулених». Люди розуміли, що маленькі не витримають тяжких випробувань і намагалися залишати їх на рідних, знайомих людей.

2-й ведучий: Людям, яких не розкуркулили, було не легше. Їх перетворили, по суті, на рабів, примусивши працювати в колгоспах від сходу до заходу сонця.

3-й ведучий : З 1930 р. Москва збільшує хлібозаготівлі в Україні, прирікаючи українців на голодну смерть.

Учениця

Не нагодує Мати-Україна,

Не приголубить діточок своїх...

Яка ж бо перед Богом в нас провина?

Який ми сотворили гріх?

Чи той, що в нас поруйнували храми? —

Прийшли в наш край перевертні і хами

Чинить страшну наругу над людьми.
За жінок, чоловіків, дітей,
За малих, дорослих і старих
Не співала півча похоронна,
Не лунали дзвони за впокій...
Ні труни, ні хрестів і ні тризни
Прямо в яму, навіки віків...
Чорна сповідь моєї Вітчизни
І її затамований гнів.

1-й ведучий: Керівництво України буквально благало Москву про зниження плану заготівель, попереджаючи, що Україна в критичному стані. В 1932 році на III Всеукраїнську конференцію прибувають Каганович і Молотов. У відповідь на скарги Миколи Скрипника, що в селян «вже нема чого більше забирати, тому що все вичищено під мітлу», сталінські комісари заявили: «жодних поступок чи сумнівів щодо виконання завдань, поставлених партією і радянським урядом, не буде».

4-й ведучий: Розпочалась тотальна війна, жорстокішої за яку не знав світ: людей не рубали, не стріляли – у них просто забрали всю їжу, оточили військами і спокійно дивились, як вони повільно, у нестерпних муках помирають від голоду.

*На сцені на фоні української хати за столом сидить дівчинка
Звучить у супроводі музики фонограма поезії «Остання молитва»
Сумно зітхаючи, дівчинка вмочає палець в солянку і смочче його
Закінчується фонограма
Заходить змарніла мати*

Мати: Катрусе, я ж тебе просила не їсти сіль, бо захворієш.

Дівчинка: Мамо, а ти щось принесла поїсти?

Підбігає, заглядаючи до карманів фартуха

Мати: Сьогодні не дали макухи. Ось лишень....

Дістає з кармана маленький вузлик

Ну, нічого. Зараз заколочу якогось коржика.

Дівчинка: Мамо, а я уже і липовий цвіт перетерла.

Мати: *(зітхаючи)* Ну, що ж давай пекти млинці.

Поки мама з донькою пораються біля печі, заходить сільський активіст

Активіст: Що? Смажимо, варимо?... А робітникам в місті їсти нічого?
Де хліб? Де крупа?

Мати: Помилуйте. Та у нас давно вже нічого немає. Самі голодуємо...

Активіст: Ти дивись на неї, голодують вони. Працювати потрібно, той голодувати не будете.

Підходить і перевертає миску зі стравою

Активіст: От тепер ви в мене поголодуєте!

Регочучи, він виходять з хати.

Мати затуляє обличчя руками. Дівчинка її обнімає.

Дівчинка: Не плач, мамо, завтра я ще нарву липового цвіту, і ми напечемо млинців.

4-й ведучий: Залишившись без хліба, круп та овочів, селяни їли котів, собак, щурів, жаб, готували коржики з полови та перетертого сушеного листя дерев, бур'янів, жували макуху...

1-й ведучий: А далі їли і кору дерев, корінці, копали навесні мерзлу та вже гнилу картоплю та буряки, які залишились випадково в землі.

Фрагмент 6

4-й ведучий: Після голодної зими люди з нетерпінням чекали на прихід весни, адже тоді з'явиться зелений щавель, кропива, з яких можна зварити якусь юшку, кульбаба та інша зелень, прилетять пташки, почнуть вити гнізда.

На сцену виходять діти

Катерина: Слухай, Оксано, а побігли до старої хати баби Палажки.

Оксана: Так там же ніхто не живе вже багато років.

Катерина: От і добре. Тому там поселились ластівки, і я бачила, що вони вже висиджують пташенят.

Оксана: І що?

Катерина: А те, що це означає, що там є яєчка, а їх можна їсти. А ще там за хатою починається бурякове поле, то може якийсь буряк після зими зостався.

Оксана: Тоді пішли швидше, бо я вже три дні не їла.

Діти виходять

Звучить музика

1-й ведучий: Весна принесла ще страшнішу біду. Знесилені голодом люди почали їсти різну зелень, мертвих тварин.

2-й ведучий: Вже часник на лузі
Вигребли з корінням,
Обірвали липу,
Кропиви нема.
Не зійшла картопля,

Саджена лущинням...
Люди, мов примари.
Голод. Смерть. Питьма.

3-й ведучий: Людям, які вижили у ці роки, запам'яталось на все життя, як бригади активістів, які забирали у селян все до зернини. Витрушували із торбинок, горщиків, викопували із землі в тих, хто заховав там якесь збіжжя.

1-й ведучий: В 1932 році на полях почали з'являтися селяни, яким нічим було годувати сім'ю, і ножицями зрізали ще зелені колоски.

4-й ведучий: Незабаром це явище набрало масового характеру. 7 серпня 1932 року Сталін власноруч написав закон «Про охорону соціалістичної власності», який в народі назвали «законом про п'ять колосків», згідно з яким за крадіжку колгоспної чи кооперативної власності виносився розстріл чи позбавлення волі строком на 10 років. Так було відкрито шлях масовим репресіям і одночасно головної в 1932-1933 роках безкровної, «мирної» зброї - голоду.

1-й ведучий: В Україні хлібозаготівельну компанію очолив Молотов, який діяв особливо жорстоко. У січні 1933 року Постишев очолив кампанію репресій проти тих комуністів, які не знаходили в собі достатньо сил для ролі катів власного народу. Протягом року були репресовані або вислані 10 тисяч чоловік із лав КП(б)У.

2-й ведучий: У деяких населених пунктах на сільрадах вивішували чорні прапори, що означало: жителів тут вже нема. Трохи в кращому становищі опинилось місто. Там був не вигідний мор, адже сталінський режим прагнув досягти військово-індустріальної могутності. Ще в 1929 році у містах було запроваджено карткову систему. Люди вистоювали за хлібом по кілька діб.

Фрагмент 3

4-й ведучий: Згодом для робітників на великих заводах відкрили фабрики-кухні. Вперше в історії село вимирало, а місто мало харчі. Вкрай виснажені люди рвалися в міста, щоб врятуватись від голодної смерті. Хлібороби паспортів не одержали, то їм суворо заборонялося залишати село.

1-й ведучий: На станціях та дорогах, що вели до міст, з'явилися спеціальні охоронні загони. Кордон із Росією перекрили війська НКВС, які стріляли в селян, що тікали від голодомору.

Фрагмент 5

3-й ведучий: Здається, тільки сліпий міг не побачити трагедію українського народу. І виявляється такі сліпі були. Ці «сліпі» свідомо дезорієнтували, з

відома радянського керівництва, світову громадськість, що в Україні ніякого голоду не було й немає.

4-й ведучий: Дипломатичні служби західних держав загалом володіли інформацією про ситуацію в Україні в 1932-1933 роках. Проте, його масштаби замовчувалися. Крім того, багатьом на Заході складно було повірити, що тоді, як Радянський Союз експортує зерно і відмовляється від продовольчої допомоги, в Україні може лютувати голод.

Фрагмент 4

1-й ведучий: Здійснивши ретельно підготовлені сталінським керівництвом подорожі по СРСР, Бернард Шоу та прем'єр Франції Едуард Ерріо поверталися, захоплено розповідаючи про радянські досягнення і ситих селян. А кореспондент «Нью-Йорк Таймс» Доронтс, який у своїх статтях заперечував існування голоду в Україні, навіть був нагороджений *Пулітцерівською* премією – за глибину і об'єктивність, тверезу оцінку і виняткову ясність його репортажів з СРСР.

Учениця

Вогонь танцює, наче сатана,
І пугачем кричить з пустої печі.
Голодна смерть припала до вікна,
Регоче, задивившись на малечу.
Палає хмиз... востаннє обнялись...
І гріє мати піч, немов для гніту.
І сльози божевільні полились
Не зна куди дітей своїх подіти.
Пішла б сама у тундру чи тайгу,
Злетіла б в небо, від морозів сине...
Але закрила її комині каглу,
Замкнула хату у сивім голосінні.
Вдивлялась у димар спід край села
Із нього душі відлітали в вирій.
Ближчали мокрі очі з-під чола,
Здригалась тихо в усмішці щирій.

2-й ведучий: І це було в той час, коли в Україні помирало щодня 25 тисяч людей, щогодини - 1000 чоловік, щохвилини - 17 чоловік.

1-й ведучий: Голодне лихоліття найбільше вразило дітей. Третина всіх померлих від голоду - діти. Вони виявились найменш захищеними, не брали участі у колгоспному виробництві, а відтак, не отримували рятівних 100-300 г хліба на працюючого. За переписом населення 1926 року дітей

віком до 4-х років виявилось 16%, тобто у голодному 1933 році їм мало б виповнитися 10 років. Якою була доля дітей у страшні тридцять роки ХХ століття?

3-й ведучий: Весна... А над селом нависла чорна хмара. Діти не бігають, не граються. Ноги тонесенькі, великий живіт, між ними голова велика, похилена лицем до землі, а обличчя майже немає, самі зуби зверху. Сидить дитина і гойдається всім тілом: назад-вперед, скільки сидить - стільки гойдається, і безкінечно стогне напівголосом: їсти, їсти, їсти... Ні від кого не вимагаючи, ні від матері, ні від батька, а так у простір, у світ - їсти, їсти, їсти...

Відеоролик «Остання молитва хлопчика»

4-й ведучий: Неврожай від Бога, а голод від людей - так говорить українське прислів'я.

Виявами дитячої смертності не займався ніхто. В Україні було 55 тисяч сіл, і в кожному помирали діти.

Учениця: Я ще не вмер...

Ще промінь в оці грає
В четвер мені шістнадцятий пішов
Хіба в такому віці помирають?
Ви тільки поверніть мене на бік
До вишеньки
В колиску ясночолу...
Я чую запах квітів. Я не вмер...
А небо стрімко падає додолю
Тримайте хтось
Хоча б за коси верб.
Куди ж ви люди, людоньки куди?
Я ще не вмер...
Усі проходять мимо...
А житечко моє таке густе...
А мамина рука іще гаряча.
Вам стане соромно колись за те,
Та я вже цього не побачу.

4-й ведучий: Щоб не дивитись на муки своїх дітей, матері прискорювали сумний кінець. Натопивши маковинням хату, закривала ляду мати. І на ранок усі діти мертві...

Спіте, діти, спіте міцно,
Янгол Божий на порозі.

Вже не буде їсти хтітись,
І не будуть пухнуть ноги.
Натопила маковинням.
Затулила лядку й комин,
І в тумані темно-синім
заспівала колискову:
Спи, синочок, горе-ласку,
засинай... навіки, доню.

3-й ведучий: Та найстрашніше було інше. Були такі, що збожеволівши від голоду, різали та варили трупи, вбивали власних дітей та варили їх. Те, що творилось тоді в Україні здоровий глузд відмовлявся розуміти, але так було.

Фрагмент 7

2-й ведучий: Голодомор забрав мільйони людей. Кількість жертв голодомору - від 3,5 до 5 млн. чоловік, є й інші дані - 8-9 млн. чоловік. За підрахунками Роберта Конквеста (*США*), у 1926 році в СРСР проживало 31,2 млн. українців, а за переписом 1939 року - лише 28 млн.

1-й ведучий: Попелом лежать ці мільйони у нас під ногами. Гарячим пекучим попелом. І багатьом вже не дає спокою той спопелілий біль предків. Аби перестав пропикати серце, аби упокоївся врешті прах замордованих режимом рідних і близьких наших, маємо затаврувати прокляттям непростених катів, уже мертвих, а особливо - ще живих.

2-й ведучий: Хай простять нам наше безпам'ятство всі жертви голодомору, що лежать у сирій землі.

3-й ведучий: З давніх часів люди очищувались вогнем. Запалювали свічку і мовчки клялися, що пам'ятають, що не забудуть. І тягар із душі спадав.

4-й ведучий: Ми живемо в інший час і не причетні до того жахіття. Можливо, тому так важко достукатися до сердець нині суших. Тож запалімо свічки, хай її побачать ті, хто став зорями.

3-й ведучий: (*Учениця підходить до столика і запалює свічку.*)

Навкіл - могилки і хрести.
Неначе зойк і крик...
Це - чорні віхи сумоти.
Це тридцять третій рік.
Шугає тут пекучий біль...
Хто жертвам знає лік?
Поснули тут владики піль...

Це тридцять третій рік...

*Учні і всі присутні запалюють свічки.
Звучить метроном — хвилина мовчання.*

Звучить пісня «Свіча» О.Білозір.

2-й ведучий: Пам'ять – нескінченна книга, у якій записано все: і життя людини, і життя країни. Багато сторінок написано криваво-чорним кольором. Однією із них був Голодомор 1932-1933 рр. який випав на долю народу найродючішої і найблагодатнішої землі – України.

3-й ведучий: Голод – це не тільки смерть, а й духовна руїна, знищення здорової народної моралі, втрата ідеалів, занепад культури, рідної мови, традицій.

4-й ведучий: Йшли в могилу найкращі, несли найкоштовніше, що є в нації – гени розуму, здоров'я, гени досконалості фізичної й духовної, гени милосердя, справедливості, людяності й відваги, всіх мислимих людських чеснот і талантів.

3-й ведучий: Обривався вічно живий ланцюжок поколінь: українському народові було завдано смертельного удару. Це була безкровна війна тоталітарної системи проти українського народу.

1-й ведучий: Відродження України можливе тільки тоді, коли народ поверне свою історичну пам'ять.

Хай простять нам наше безпам'ятство всі жертви Голодомору, що лежать у сирій землі.

Лунає пісня «Молитва за Україну».

Викладач: Коли наша розповідь дійшла до вашого серця, то перед цією свічкою скажіть слова, які згуртують нас – «пам'ять та віра». Наша пам'ять про тих, хто не встиг запалити свічку. Запалімо свічку у суботу о 16:00, хай побачать і почують нас, ті хто став зорями.

Підготувала:

***Вчитель Йорданеишського ЗЗСО І-ІІІ ст.
БАНИЛЯН Лілія***